

Αριστείδης Ν. Χατζής

Επίκουρος Καθηγητής
Φιλοσοφίας Δικαίου & Θεωρίας Θεσμών
Πανεπιστημίου Αθηνών

Προβλέποντας τις Συνέπειες των Νόμων

Η Οικονομική Ανάλυση της Νομοθετικής Διαδικασίας

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας
και Θεωρίας της Επιστήμης

Επιστημονική Διημερίδα του Διοικητικού Επιμελητηρίου
Δελφοί, 19/11/2005

Αποτελεσματικότητα και αθέλητες συνέπειες

- Ο νόμος πολλές φορές δεν κατορθώνει να πετύχει τους σκοπούς του
- Lex Iulia Adulteriis Coercendis (18 π.Χ.)
- Ποτοαπαγόρευση (Η.Π.Α. 1919-1933)

Το δίκαιο των βιβλίων και το δίκαιο της πράξης

- 📖 Το δίκαιο δεν είναι τίποτε άλλο παρά προφητείες για το τι θα αποφασίσει ο συγκεκριμένος δικαστής στη συγκεκριμένη δίκη.

Oliver Wendell Holmes (1897)

- 📖 Law in books / Law in action

Roscoe Pound (1910)

Αποτελεσματικότητα & Δίκαιο

- ένας σημαντικός στόχος του δικαίου είναι η κοινωνική ευημερία
- το δίκαιο (όποιο στόχο κι αν έχει) θα πρέπει να είναι αποτελεσματικό
- η οικονομική επιστήμη προσφέρει στο δίκαιο εκείνα τα αναλυτικά εργαλεία που του είναι απαραίτητα για να πετύχει τους σκοπούς του, ιδίως εκείνον την κοινωνικής ευημερίας

Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου

- Γιατί τα οικονομικά;
- Τα οικονομικά δεν είναι η επιστήμη που μελετά μόνο τις οικονομικές αγορές.
- Η κεντρική υπόθεση της οικονομικής επιστήμης είναι η ορθολογικότητα: οι άνθρωποι φέρονται ορθολογικά, θέτουν στόχους και προσπαθούν να τους πετύχουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.
- Σε κάθε περίπτωση που τα άτομα πρέπει να επιλέξουν ανάμεσα σε εναλλακτικές δυνατότητες και υπό περιορισμούς (με κυριότερο την ανεπάρκεια), η διαδικασία επιλογής τους μπορεί να μελετηθεί από τα οικονομικά.

Θεωρία της Ορθολογικής Επιλογής

- Τα οικονομικά μελετούν τις συνέπειες της ανθρώπινης ορθολογικότητας.
- Σύμφωνα με τη σχολή της ορθολογικής επιλογής (*rational-choice theory*): ορθολογική είναι μια πράξη η οποία αποτελεί το πιο αποτελεσματικό μέσο επίτευξης του σκοπού που θέτει ένα άτομο.
- Η θεωρία της ορθολογικής επιλογής ορίζει τι πρέπει να κάνουμε για να πετύχουμε τους στόχους που εμείς θέσαμε (και οι οποίοι εξαρτώνται από τις προτιμήσεις μας).
- Πέραν όμως του κανονιστικού, η θεωρία έχει κι έναν σαφώς περιγραφικό χαρακτήρα, καθώς θεωρεί ότι το άτομο δρα στις περισσότερες περιπτώσεις με βάση τη λογική του και το ίδιο αποτελεί τον καλύτερο κριτή του συμφέροντός του, το οποίο επιδιώκει με τις περισσότερες πράξεις του.

Και το δίκαιο;

- Εφόσον οι άνθρωποι φέρονται κατά κανόνα ορθολογικά, η συμπεριφορά τους είναι προβλέψιμη.
- Αν γνωρίζουμε τους στόχους τους, μπορούμε να προβλέψουμε τις επιλογές τους, αλλά και να τις ερμηνεύσουμε.
- Οι κανόνες δικαίου θυμίζουν έτσι πολύ τους περιορισμούς (*constraints*) της οικονομικής επιστήμης.
- Μπορούμε να τους δούμε και πιο ευρύτερα ως **κίνητρα** που επιχειρούν να επηρεάσουν την ανθρώπινη συμπεριφορά προς μια επιθυμητή κατεύθυνση.
- Σε έναν κόσμο όπου οι ορθολογικοί άνθρωποι προσαρμόζουν τις πράξεις τους στα κίνητρα που δημιουργούν οι κανόνες δικαίου, τα οικονομικά έχουν κάτι να πουν.

Οικονομική προσέγγιση

Λειτουργεί με δύο τρόπους:

- (α) όταν ο νομοθέτης θέλει να πετύχει κάποιους στόχους, οι οικονομολόγοι προτείνουν τρόπους αποτελεσματικότερης επίτευξης των στόχων αυτών.
- (β) όταν υπάρχει ήδη το θεσμικό πλαίσιο, τα οικονομικά του δικαίου αναζητούν τη λογική του (δηλαδή τον στόχο τον οποίο θέλει να πετύχει) και βοηθούν τον ερμηνευτή του δικαίου στην αποτελεσματική εφαρμογή των κανόνων.

ex ante vs. ex post

- Όταν αντιμετωπίζουμε μία περίπτωση που χρειάζεται ρύθμιση, δεν πρέπει να τη βλέπουμε μεμονωμένα και θεωρώντας πως η λύση μας θα επηρεάσει μόνο αυτήν την συγκεκριμένη περίπτωση.
- Θα πρέπει να σκεφτούμε πως ο κανόνας που θα θέσουμε θα επηρεάσει στο μέλλον τα κίνητρα πολλών άλλων ανθρώπων στο συγκεκριμένο ζήτημα.
- Δηλαδή ο κανόνας δικαίου δεν θα πρέπει να αποτελεί μία λύση-αντίδραση σε μία κατάσταση που έχει ήδη λάβει χώρα, αλλά μία προσπάθεια προληπτικής αντιμετώπισης των μελλοντικών προβλημάτων που θα προκύψουν.
- Θα πρέπει λοιπόν το δίκαιο να δημιουργεί εκείνα τα κίνητρα που θα καθοδηγούν τη συμπεριφορά σε επιθυμητά αποτελέσματα.
- Επομένως, δεν θα πρέπει να αξιολογούμε τους κανόνες μόνο σε πρώτο επίπεδο (αυτός ο κανόνας μας φαίνεται δίκαιος και λογικός), αλλά θα πρέπει να τους αντιμετωπίζουμε συνολικά με έμφαση πάντα στις συνέπειές τους.

Τι είναι (λοιπόν) το δίκαιο;

Το δίκαιο δεν είναι τίποτε άλλο από μία δομή κινήτρων που υποχρεώνει τα άτομα να προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους.

ένα όργανο κοινωνικού ελέγχου

Και τι είναι η οικονομική ανάλυση του δικαίου;

Εφόσον το δίκαιο είναι ένας ειρηνικός τρόπος διευθέτησης των διαφορών και επιχειρεί να επιτύχει μία σειρά στόχων που αποφασίζονται μέσω της δημοκρατικής διαδικασίας (π.χ. καταπολέμηση του εγκλήματος), τα οικονομικά του δικαίου προτείνουν τους ενδεικνυόμενους κανόνες δικαίου (που μπορούν να επιτύχουν το επιθυμητό αποτέλεσμα με το μικρότερο κόστος) και μελετούν τις συνέπειες σ' έναν κόσμο όπου οι ορθολογικοί άνθρωποι προσαρμόζουν τις πράξεις τους σ' αυτούς τους κανόνες.

Παράδειγμα 1ο

- Δρακόντειοι νόμοι

Ληστεία μετά φόνου

Παράδειγμα 2ο

- Οι ζώνες ασφαλείας που σκοτώνουν

Peltzman (1975)

Παράδειγμα 3ο

- Οι παρενέργειες του Εθνικού Οργανισμού Φαρμάκων (Η.Π.Α.)

Peltzman (1973)

Παράδειγμα 4ο

- The feminization of poverty
- No-Fault Divorce (California 1969)

Becker (1968)

Weitzman (1985)

Παράδειγμα 5ο

- Άμβλωση και Εγκληματικότητα

Donohue & Levitt (2001)

Παράδειγμα 6ο

- Παρένθετη μητρότητα και οικονομικό αντάλλαγμα

Hatzis (2002)

Θεώρημα του Coase

Ζημιά = €10,000,000

Κέρδος = €11,000,000

Το δίκαιο είναι ...αδιάφορο

Όταν τα έξοδα συναλλαγής είναι μηδενικά, τα μέρη, αν διαπραγματευθούν, θα καταλήξουν στην αποτελεσματική κατανομή των πόρων ανεξάρτητα από την κατανομή των δικαιωμάτων από το δίκαιο.

Ronald Coase (1960)

Προβλήματα

- Οι άνθρωποι είναι ορθολογικοί όταν ασχολούνται με τα δικά τους προβλήματα (και όχι των άλλων)
- *Principal-agent problem* (το πρόβλημα της αντιπροσώπευσης)
- *Rent-seeking* (προσοδοθηρία), κλπ.

ENBR

European Network for Better Regulation

- Purpose = to set up and operate a pan-European network aimed at improving and disseminating the current knowledge of regulatory processes, as well as the degree and mode of implementation of impact assessment procedures in EU member states.

Σας ευχαριστώ!

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας
και Θεωρίας της Επιστήμης

ahatzis@phs.uoa.gr

<http://www.phs.uoa.gr/ahatzis>